

«حلقات»

درس 28

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای عطایی

در درس گذشته به دنبال بحث از ادله عقلی حجّیت خبر ثقه، به دلیل انسداد رسیدیم . گفته شد قائلین به دلیل انسداد آن را در پنج مقدمه تبیین کرده اند که چهار مقدمه آن در درس گذشته بیان شد. حال در این درس پس از ذکر چکیده ای از مقدمات مطرح شده در درس پیشین، مقدمه پنجم را نیز تشریح کرده و به این ترتیب دلیل انسداد را کامل می‌کنیم.

شهید صدر(ره) به دلیل انسداد سه اشکال وارد می کند که در ادامه این درس به دو تا از آنها پرداخته می شود و اشکال سوم به درس آینده موکول خواهد شد.

اما ان نأخذ بما نظنه من التكاليف و نترك غيرها، و اما ان نأخذ بغيرها، و نترك المظنونات . و الثاني ترجيح للمرجوح على الراجح فيتعين الأول، و بهذا يثبت حجية الظن بما في ذلك اخبار الثقات.

و نلاحظ على هذا الدليل:

أولاً - انه يتوقف على عدم قيام دليل شرعى خاص على حجية خبر الثقة، و الا كان باب العلمى مفتوحاً و أمكن باخبار الثقات تعيين التكاليف المعلومة بالإجمال فكأن دليل الانسداد ينتهى إليه حيث لا يحصل الفقيه على أى دليل شرعى خاص يدل على حجية بعض الأمارات الشائعة.

و ثانياً - ان العلم الإجمالى المذكور فى المقدمة الأولى منحل بالعلم الإجمالى فى دائرة الروايات الواصلة إلينا عن طريق الثقات، كما تقدم.

و الاحتياط التام فى حدود هذا العلم الإجمالى ليس فيه عسر و مشقة.

مقدمات دلیل انسداد

مقدمه اول: ما اجمالاً علم داریم که در میان مجموعه وقایعی که در آن واقع می‌شویم تکالیف بسیاری هست که مکلف به آن می‌باشیم.

مقدمه دوم: در زمان غیبت کبرای امام زمان (عج) راه معتبری برای شناخت این تکالیف وجود ندارد و باب علم و علمی هر دو منهد می‌باشد.

نکته: آنچه در مقدمه اول و دوم بیان شد در واقع تبیین مشکلی است که مکلفین دوره غیبت کبری برای به دست آوردن تکالیف شرعیه خود با آن مواجهند. افراد مذکور از طرفی می‌دانند که بر اساس قاعده منجزیت علم اجمالی، تکالیفی متوجه آنهاست و از طرف دیگر راهی برای شناخت آن تکالیف ندارند.

اما آنچه در سه مقدمه دیگر از دلیل انسداد بیان می‌شود در واقع طرح و بررسی راهکارهایی است که برای خروج از مشکل مذکور امکان ارائه دارند. در این سه مقدمه مجموعاً چهار راهکار مطرح می‌شود که سه تا از آنها هر یک به دلیلی صحیح نبوده و در پایان، حجّیت مطلق ظن به عنوان تنها راه ممکن معرفی می‌شود.

مقدمه سوم: وجوب احتیاط تام به معنای اتیان تمام تکالیف محتمل، صحیح نیست؛ چرا که منجر به عسر و حرج می‌شود.

مقدمه چهارم: ترک تمام تکالیف محتمل و اکتفا به اتیان تکالیف قطعی و یقینی نیز صحیح نمی‌باشد؛ زیرا طرد تکالیف مشکوک به سبب رجوع به اصل براءت و امثال آن ممکن است؛ در حالی که می‌دانیم این اصول در جایی که علم اجمالی منجز وجود دارد جاری نمی‌شود.

مقدمه پنجم: حال که علم اجمالی به تکالیف، منجز بوده و اهمال آن جایز نیست و هیچ راه معتبری برای به دست آوردن این تکالیف وجود ندارد و از طرفی خود شارع احتیاط و انجام تمام تکالیف محتمل را بر ما واجب نکرده است و از طرف دیگر رجوع به اصول عملیه و براءت از تکالیف مشکوک نیز ممکن نیست، فقط دو راه باقی می‌ماند.

۱. تکالیفی را که به آنها ظن داریم اتیان کرده و تکالیف مشکوک و موهوم را رها کنیم.

۲. تکالیف مشکوک و موهوم را اتیان کرده و تکالیفی که مظنون هستند را رها کنیم.

از آنجایی که انتخاب راه دوم، ترجیح مرجوح بر راجح است و به حکم عقل قبیح است؛ بنابراین راه اول؛ یعنی عمل به تمام تکالیف مظنون تنها راه باقی مانده و معقول خواهد بود.

نتیجه: معیار خروج مکلف از عهده تکالیفی که به واسطه علم اجمالی متوجه اوست عمل به تکالیف مظنون است؛ یعنی هر جا ظن به وجود تکلیفی حاصل شد باید به آن تکلیف عمل شود و این در واقع به معنای حجّیت مطلق ظن است.

Sco1: 11: 47

اشکالات شهید صدر به مقدمات دلیل انسداد

اشکال اول: مقدمه دوم دلیل انسداد مخدوش است؛ زیرا هر چند باب علم به تکالیف شرعی در زمان غیبت کبری T مسدود است؛ ولی باب علمی که همان ظن معتبر به تکالیف شرعی باشد باز است.

در گذشته اثبات شد که اخبار ثقات حجّت بوده و می توان تکالیفی را که بر اساس مقدمه دلیل انسداد، معلوم بالاجمال می باشند با این اخبار تعیین کرد؛ در نتیجه پس از تعیین شدن تکالیف با اخبار ثقات، دیگر مجبّر نخواهیم شد که مطلق ظن را معیار عمل قرار دهیم.

نکته: این اشکال در صورتی مقدمه دوم را مخدوش خواهد کرد که ما توانسته باشیم حجّیت امارات شایعی مثل خبر ثقه را به اثبات برسانیم.

تعریف امارات شایع: امارات شایع ظنونی هستند که بخش عظیمی از تکالیف و احکام شرعی به سبب آنها تعیین می شود به طوری که با کنار گذاشتن آنها هیچ جایگزینی برای رسیدن به آن تکالیف وجود ندارد. مصداق بارز امارات شایع همان خبر ثقه می باشد؛ اگر حجّیت این امارات اثبات نشود حتی در صورت ا ثبات حجّیت اماراتی مثل اجماع محصل که به

سبب آنها تعداد کمی از تکالیف شرعی تعیین می شوند همچنان مقدمه دوم دلیل انسداد صحیح است؛ زیرا باب علم و علمی همچنان به روی بسیاری از تکالیف بسته خواهد بود.

جایگاه استدلال به دلیل انسداد: با توجه به اشکال مطرح شده، مشخص می شود که جایگاه استدلال به دلیل انسداد برای یک فقیه در رتبه بعد از فحوص از دلیل شرعی برای رسیدن به حجّیت امارات شایع می باشد؛ به این معنا که اگر فقیه به دلیل شرعی برای حجّیت امارات، دست یافت نوبت به دلیل انسداد نمی رسد و اگر به چنین دلیلی دسترسی پیدا نکرد عرصه برای ورود به دلیل انسداد باز خواهد شد (هرچند به نظر شهید صدر(ره) با توجه به اشکالی که در مقدمات دیگر این دلیل نیز وجود دارد در نهایت نتیجه مطلوب حاصل نخواهد شد).

Sco2: 21 : 03

اشکال دوم: این اشکال، مقدمه اول دلیل انسداد و به تبع آن مقدمه سوم دلیل انسداد را مخدوش اعلام می کند.

بیان اجمالی اشکال : علم اجمالی کبیر در مقدمه اول به سبب علم اجمالی صغیر منحل شده و محدوده تکالیف واجب الامثال کمتر می شود؛ بنابراین دیگر از اتیان همگی آنها عسر و حرجی پیش نخواهد آمد.

بیان تفصیلی اشکال: این اشکال را در ضمن چهار مرحله به تفصیل مطرح می کنیم:

- (۱) علم اجمالی موجود در مقدمه اول دلیل انسداد، (که به آن علم اجمالی کبیر اطلاق می شود) شامل تمام تکالیف محتمل می شد؛ اما علم اجمالی حاصل از خبر ثقه، (که به آن علم اجمالی صغیر اطلاق می شود) شامل تکالیف مظنون می شود.
- (۲) هر گاه امکان انحلال علم اجمالی کبیر به سبب علم اجمالی صغیر وجود داشته باشد، دیگر لازم نیست مکلف خود را در معرض تمام تکالیف محتمل قرار دهد؛ بلکه می تواند خود را فقط در معرض تکالیفی که در محدوده علم اجمالی صغیر می گنجد قرار دهد.

۳) اساس عسر و حرج مطرح شده در مقدمه سوم دلیل انسداد، وجود تعداد زیادی از تکالیف محتمل واجب الامتثال بود که بر اساس علم اجمالی کبیر در مقدمه دلیل اول پیش‌بینی شده بود.

۴) با انحلال علم اجمالی کبیر به واسطه علم اجمالی صغیر، دامنه تکالیف واجب الامتثال بسیار محدودتر شده به طوری که دیگر عسر و حرجی از امتثال تمامی آنها متوجه مکلف نمی‌شود. بنابراین حکم به وجوب احتیاط و امتثال همه اطراف علم اجمالی صغیر مانعی نخواهد داشت.

نتیجه سخن: نتیجه دو اشکالی که شهید صدر (ره) تا اینجا به دلیل انسداد وارد کردند این است که از طریق این دلیل نمی‌توان حجیت مطلق ظنون را که شامل ظن حاصل از خبر ثقة هم می‌شود اثبات کرد.

Sco3: 27:07

(۱) مقدمه اول و دوم دلیل انسداد بیانگر مشکلی است که مکلفین در دوره غیبت کبری برای به دست آوردن تکالیف شرعیه با آن مواجهند؛ چرا که طریق معتبری برای شناخت آنها ندارند.

(۲) مقدمه سوم، چهارم و پنجم دلیل انسداد، طرح و بررسی راهکارهای خروج از مشکل حاصل از مقدمات گذشته می‌باشد.

(۳) مقدمه سوم، عدم وجوب احتیاط و حاصل مقدمه چهارم، صحیح نبودن ترک تکالیف محتمل و اکتفا به تکالیف قطعی است.

(۴) مقدمه پنجم: برای خروج از مشکل دو راه وجود دارد: راه اول) انجام تکالیف مظنون و طرح و رها کردن تکالیف مشکوک و موهوم؛ راه دوم) انجام تکالیف مشکوک و موهوم و رها کردن تکالیف مظنون انتخاب راه دوم به حکم عقل قبیح است؛ لذا تنها راه حل مشکل، انجام تکالیف مظنون و طرح تکالیف مشکوک و موهوم است و این به معنای حجّیت مطلق ظن است.

(۵) اشکال اول شهید صدر (ره) به مقدمات دلیل انسداد: در زمان غیبت کبری باب علمی - ظن معتبر به تکالیف شرعی - بسته نیست؛ چرا که حجّیت اخبار ثقه را از ادله دیگری غیر از انسداد می‌توان اثبات کرد.

(۶) جایگاه پرداختن به دلیل انسداد، بعد از مایوس شدن از دلیل شرعی برای رسیدن به حجّیت امارات شایع می‌باشد.

(۷) اشکال دوم شهید صدر (ره): علم اجمالی کبیر که در مقدمه اول دلیل انسداد بیان شده به واسطه علم اجمالی صغیر حاصل از حجّیت خبر ثقه منحل می‌شود؛ لذا امتثال تکالیفی که از ناحیه علم صغیر متوجه مکلف می‌شود عسر و حرجی نخواهد داشت.